

STARPTAUTISKĀS KRIMINĀLTIESAS IZVEIDE UN DARBĪBA: IZAICINĀJUMS XXI GADSIMTAM

Dr. iur. Jānis Grasis,

Banku augstskolas Uzņēmējdarbības un biznesa informātikas katedras vadītājs,
asociētais profesors, Latvija

Ievads

Pagājušajā gadā visā pasaulē tika pieminēta I pasaules kara izcelšanās simtgade. Harijs Pačs, pēdējais zināmais Pirmā pasaules kara kombatants, kurš 2008. gadā, gadu pirms savas nāves 111 gadu vecumā, izdeva grāmatu, rakstīja: „Karš ir organizēta slepkavība un nekas cits”¹. Pirmais pasaules karš tiešām kļuva par milzīgu masu slepkavu: aptuveni desmit miljoni gāja bojā un aptuveni 20 miljoni cilvēku tika ievainoti². Diemžēl vēlāk starptautiskā sabiedrība nesekoja Amerikas Savienoto Valstu prezidenta Vudro Vilsona izteiktajam apzīmējumam par Pirmo pasaules karu 1917. gada aprīlī: „Karš, lai izbeigtu citus karus”³. XX gadsimtā sekoja neskaitāmi militārie konflikti, ieskaitot II Pasaules karu, karadarbību bijušajā Dienvidslāvijā u. c.

Tāpēc Starptautiskās Krimināltiesas (turpmāk tekstā – SKT) izveide XX gadsimta beigās ir liels sasniegums starptautiskajās humanitārajās tiesībās. Šim jautājumam starptautisko publisko tiesību literatūrā latviešu valodā pagaidām ir bijusi pievērsta salīdzinoši maza uzmanība. Piemēram, profesora J. Fogeļa grāmatā par starptautiskajām tiesībām, SKT ir veltītas 5 rindkopas⁴. Visplašāk SKT izveide un darbība ir aprakstīta profesora J. Bojāra grāmatā⁵. Rakstus par SKT ir publicējušas profesore A. Ušacka⁶ un K. Krūma⁷.

„Likums bez tiesas” – tā savulaik starptautisko tiesību klasiķis Hugo Grocijs (*Hugo Grotius*) rakstīja savā 1625. gada darbā „Kara un miera likumi” (*De jure belli ac pacis*), raksturojot tiesas varu starptautiskajās attiecībās⁸. Jau XX gadsimta vidū pēc II pasaules kara uzvarētājvalstis radīja tribunālus kara noziedznieku tiesāšanai: Nirnbergas starptautisko militāro tribunālu⁹ un Tokijas starptautisko militāro tribunālu Tālajiem Austrumiem¹⁰. Tiesneši un apsūdzētāji bija no uzvarētājvalstīm¹¹; sodīti tika arī tikai kara zaudētāji. Jāpiezīmē, ka viens no katalizatoriem un labās

prakses piemēriem SKT izveidei bija Starptautiskā Krimināltiesas bijušajai Dienvidslāvijai¹² (turpmāk tekstā – SKTD), kas sauca pie kriminālatbildības personas, kuras izdarīja smagus starptautisko humanitāro tiesību pārkāpumus bijušās Dienvidslāvijas teritorijā sākot no 1991. gada. SKTD bija unikāla institūcija un starptautiskās tiesvedības pionieris: pirmā patiesā starptautisko kara noziegumu tiesa, kura tika nodibināta saskaņā ar ANO Statūtu VII nodaļu kā starptautiskā miera un drošības uzturēšanas līdzeklis. SKTD paveica daudzus ilglaicīgus ieguldījumus starptautiskajam taisnīgumam:

1. SKTD radīja inovatīvu procesuālo sistēmu, kas apvienoja sacikstes un izmeklēšanas tiesību tradīciju elementus;

2. SKTD radīja vismodernākās tiesas zāļu aprīkojumu pasaulē, kuru izkārtojums un tehniskais aprīkojums vēlāk tika izmantots kā paraugs citās modernās tiesas zālēs, kā, piemēram, SKT un Sjerraleones Speciālajā Tiesā¹³;

3. SKTD izveidoja, attīstīja un uzturēja efektīvu upuru un liecinieku aizsardzības programmu;

4. SKTD nodibināja unikālu juridiskās palīdzības sistēmu un palīdzēja izveidot augsti kvalificētu aizstāvības advokātu grupu, kas pārstāv kara noziegumos apsūdzētās personas starptautiskās tiesvedības institūcijās;

5. SKTD izveidoja Tiesisko datubāzi tiesību zinātnei, nodrošinot plašu pieeju starptautiskajām procesuālajām un krimināltiesībām¹⁴.

Kā norādīts SKT Statūtu (turpmāk tekstā – Statūti) preambulā, tad, „...apzinoties, ka šī gadsimta laikā miljoniem bērnu, sieviešu un vīriešu ir kļuvuši par neiedomājamām nežēlastības upuriem, kas dziļi satricina cilvēces sirdsapziņu,..., apstiprinot, ka visnopietnākie noziegumi, par kuriem kopumā ir nobažījusies starptautiskā sabiedrība, nedrīkst palikt nesodīti, un, ka to efektīva izskatīšana ir jānodrošina kā valsts līmenī, tā arī stiprinot starptautisko sadarbību, apņēmušies izbeigt

šo noziegumu izdarītāju nesodāmību, tādējādi dodot ieguldījumu noziegumu novēršanā,..., apņēmoties to paveikt un tagadējo un nākamo paaudžu vārdā dibināt neatkarīgu, pastāvīgu Starptautisko Krimināltiesu, kas saistīta ar ANO sistēmu, ar jurisdikciju attiecībā uz visnopietnākajiem noziegumiem, kas skar visu starptautisko sabiedrību kopumā...”¹⁵. SKT ir pastāvīga institūcija, un tā ir tiesīga realizēt savu jurisdikciju pār personām vissmagāko starptautiska mēroga noziegumu gadījumos, kā norādīts Statūtos, un ir komplementāra nacionālajai kriminālajai jurisdikcijai.

SKT jurisdikcija

Statūtu 5. punkts nosaka, ka Tiesas jurisdikcijā ir tikai vissmagākie noziegumi, kas skar visu starptautisko sabiedrību kopumā.

Tiesas jurisdikcijā ir sekojoši noziegumi:

- a) genocīds;
- b) noziegumi pret cilvēci;
- c) kara noziegumi;
- d) agresija¹⁶.

Statūtu mērķiem termins “genocīds” nozīmē jebkuru darbību, kas tiek izdarīta nolūkā pilnīgi vai daļēji iznīcināt kādu nacionālu, etnisku, rasu vai reliģisku grupu, tādas kā:

- (a) šādas grupas locekļu nogalināšana;
- (b) nopietnu miesas bojājumu vai garīgas traumas radīšana šādas grupas locekļiem;
- (c) tiša tādu dzīves apstākļu radīšana šādai grupai, lai to pilnīgi vai daļēji fiziski iznīcinātu;
- (d) tādu līdzekļu izmantošana, kuru mērķis ir novērst bērnu dzimšanu šādā grupā;
- (e) bērnu pārvietošana piespiedu kārtā no vienas grupas uz citu.

Savukārt ar terminu “noziegums pret cilvēci” Statūtos tiek apzīmētas jebkuras sekojošas darbības, ja tās tiek veiktas kā daļa no plaša vai sistemātiska uzbrukuma, apzinoties šā uzbrukuma būtību, kas vērstas pret civiliedzīvotājiem:

- (a) slepkavība, sevišķi ņemot uzbrukumus, kas vērsti pret civiliedzīvotājiem, kas ietver sevi vairākkārtēju darbību veikšanu pret civiliedzīvotājiem, saskaņā ar vai sekmējot Valsts vai organizācijas politiku izdarīt šādu uzbrukumu;
- (b) iznīcināšana – ietver apzinātu tādu dzīves apstākļu radīšanu, *inter alia*, liedzot pieeju pārtikai un medikamentiem, nolūkā iznīcināt

daļu iedzīvotāju;

(c) paverdzināšana – nozīmē daļēju vai pilnīgu varas, kas saistīta ar īpašuma tiesībām, realizēšanu pār personu un ietver tādas varas realizēšanu, tirgojot personas, it īpaši sievietes un bērnus;

(d) deportācija vai iedzīvotāju piespiedu pārvietošana – kas nozīmē personu piespiedu pārvietošanu, kas saistīta ar padzīšanu vai citām piespiedu darbībām no likumīgi apdzīvotas teritorijas, kas ir pretrunā starptautiskajām tiesībām;

(e) ieslodzīšana vai citi fiziskās brīvības ierobežošanas veidi, pārkāpjot starptautisko tiesību pamatnoteikumus;

(f) spīdzināšana – nozīmē neciešamu fizisku vai garīgu sāpju vai ciešanu apzinātu radīšanu personai, kas atrodas apsūdzētā aizbildniecībā vai kontrolē; paredzot, ka spīdzināšana neietver sāpes vai ciešanas, kuras rodas vienīgi likumīgu sankciju rezultātā un kuras nav atdalāmas no šīm sankcijām vai rodas nejauši;

(g) izvarošana, seksuāla paverdzināšana, piespiedu prostitūcija, piespiedu grūtniecība, piespiedu sterilizācija vai jebkura cita līdzīga smaguma pakāpes seksuāla vardarbība; šajā gadījumā “piespiedu grūtniecība” nozīmē prettiesisku brīvības ierobežošanu sievietei, kas atrodas piespiedu grūtniecības stāvoklī, ar mērķi ietekmēt kādas iedzīvotāju grupas etnisko sastāvu vai izdarot citus nežēlīgus starptautisko tiesību pārkāpumus. Šī definīcija nekādā veidā nav interpretējama kā tāda, kas ietekmē nacionālos tiesību aktus attiecībā uz grūtniecību;

(h) jebkuras identificējamās grupas vai kolektīva vajāšana, pamatojoties uz politisko, rasu, nacionālo, etnisko, kultūras, reliģijas vai dzimuma piederību (attiecinot to uz abiem dzimumiem, gan vīriešu, gan sieviešu), vai tamlīdzīgiem iemesliem, kas starptautiskajās tiesībās ir vispāratzīti kā nepieļaujami saistībā ar jebkuru darbību, kas norādīta šajā punktā, vai jebkuru noziegumu, kas atrodas Tiesas jurisdikcijā; jēdziens “vajāšana” nozīmē apzinātu un nesaudzīgu pamattiesību atņemšanu pretrunā starptautiskajām tiesībām, kas pamatojas uz kādas grupas vai kolektīva identitāti;

(i) personu piespiedu pazušana, kas nozīmē personu apcietināšanu, turēšanu ieslodzījumā vai nolaupīšanu, ko veic Valsts vai politiska organizācija vai tas tiek veikts ar šo organizāciju

pilnvarojumu, atbalstu vai piekrišanu, kam seko atteikšanās atzīt brīvības ierobežošanu vai sniegt informāciju par šo personu likteni vai atrašanās vietu nolūkā ilgāku laika periodu atstāt tos bez likuma aizsardzības;

(j) aparteids – ar ko saprot necilvēcīgas darbības, ko sistemātiskas apspiešanas un valdīšanas institucionalizēta režīma ietvaros veic vienas rases grupa pret citas rases grupu vai grupām nolūkā saglabāt esošo režīmu;

(k) cita tamlīdzīga nehumāna rīcība nolūkā radīt lielas ciešanas vai nopietnu miesas traumu, kā arī traumu fiziskajai vai garīgajai veselībai.

Par “kara noziegumiem” SKT Statūtos tiek uzskatīti:

(a) nopietni 1949. gada 12. augusta Ženēvas Konvenciju¹⁷ pārkāpumi, proti, jebkuras tālāk nosauktās darbības pret personām vai īpašumu, ko aizsargā attiecīgās Ženēvas Konvencijas noteikumi:

(i) tīša slepkavība,

(ii) spīdzināšana vai necilvēcīga izturēšanās, ieskaitot bioloģiskos eksperimentus,

(iii) tīši radītas lielas ciešanas, vai nopietnas fiziskas traumas vai traumas veselībai,

(iv) plaša mēroga īpašuma postīšana un piesavināšanās, kuru neattaisno militāra nepieciešamība un kura tiek veikta nelikumīgi un nepamatoti,

(v) kara gūstekņu vai citu aizsargājamu personu piespiedu dienēšana ienaidnieka armijā,

(vi) tīša kara gūstekņa vai citas aizsargājamas personas tiesību uz taisnīgu un kvalificētu tiesvedību atņemšana,

(vii) nelikumīga deportācija vai pārvietošana, vai nelikumīga brīvības ierobežošana,

(viii) ķīlnieku sagrābšana;

(b) citi nopietni tiesību normu un paražu pārkāpumi, ko pielieto starptautisku bruņotu konfliktu gadījumos starptautisko tiesību noteiktajos ietvaros, proti, jebkuras tālāk uzskaitītās darbības:

(i) apzināti vērsti uzbrukumi pret civiliedzīvotājiem kā tādiem vai atsevišķām personām, kas tieši nepiedalās karadarbībā,

(ii) apzināti uzbrukumi pret civiliem objektiem, tas ir, pret objektiem, kas nav militāri mērķi,

(iii) apzināti uzbrukumi personālam, iekārtām, materiāliem, karaspēka vienībām vai transportlīdzekļiem, kas saskaņā ar ANO

Statūtiem piedalās humānās palīdzības vai miera uzturēšanas misijās, kamēr viņi ir pilnvaroti aizsargāt civiliedzīvotājus vai civilos objektus saskaņā ar starptautiskajām tiesībām par bruņotiem konfliktiem,

(iv) apzināti uzsākti uzbrukumi, zinot, ka šādi uzbrukumi izraisīs nejausūs dzīvības zaudējumus vai ievainojumus civiliedzīvotājiem, vai civilo objektu bojājumus, vai arī plašus, ilgstošus un smagus postījumus apkārtējai videi, kas būtu nepārprotami pārmērīgi attiecībā uz konkrētu un tiešu sagaidāmo vispārēju militāro ieguvumu,

(v) uzbrukums pilsētām, ciematiem, patvērumiem vai ēkām, kuras nav aizsargātas un kuras nav militāri mērķi, vai to bombardēšana ar jebkādiem līdzekļiem,

(vi) karavīra, kurš ir nolcis savus ieročus vai kuram vairs nav aizstāvēšanās līdzekļu, vai kurš ir brīvprātīgi padevies, nogalināšana vai ievainošana,

(vii) neatbilstoša pamiera karoga, ienaidnieka vai ANO karoga vai militāro zīmotņu un formas tērpa, kā arī Ženēvas Konvenciju atšķirības emblēmu izmantošana, kā rezultātā ir iestājusies nāve vai ir nodarīti nopietni ievainojumi,

(viii) okupētājas valsts veikta tās civiliedzīvotāju daļas tieša vai netieša pārvietošana uz teritoriju, kuru tā ir okupējusi, vai daļēja vai pilnīga okupētās teritorijas iedzīvotāju deportācija vai pārvietošana okupētās teritorijas ietvaros vai ārpus tās,

(ix) apzināti uzbrukumi ēkām, kas tiek izmantotas reliģijas, izglītības, mākslas, zinātnes vai labdarības mērķiem, kā arī vēstures pieminekļiem, slimnīcām un vietām, kur uzturas slimie un ievainotie, pieņemot, ka tie nav militārie mērķi,

(x) personu, kuras atrodas pretējās puses varā, pakļaušana fiziskai sakropļošanai vai jebkāda veida medicīniskiem vai zinātniskiem eksperimentiem, kas nav attaisnojami ar iesaistītās personas terapeitisku ārstēšanu, stomatoloģisku ārstēšanu vai ārstēšanu slimnīcas apstākļos, ne arī veikta tās interesēs, un kas izraisījusi šādas personas vai personu nāvi vai arī nopietni apdraud to veselību,

(xi) ienaidnieka nācijai vai armijai piederīgo personu nodevīga nogalināšana vai ievainošana,

(xii) paziņošana par neapžēlošanu,

(xiii) ienaidnieka īpašuma iznīcināšana vai

sagrābšana, ja vien šāda iznīcināšana vai sagrābšana nav noteikti nepieciešama kara darbības vajadzībām,

(xiv) paziņošana par ienaidnieka puses pilsoņu tiesību un prasību atcelšanu, apturēšanu vai nepieļaujamību tiesā,

(xv) ienaidnieka puses pārstāvju piespiešana piedalīties pret savu valsti vērstās kara darbībās, pat ja viņi pirms karadarbības uzsākšanas atradās karojošās puses dienestā,

(xvi) pilsētas vai vietas izlaupišana, pat tad, ja tā ieņemta uzbrukumā,

(xvii) indes vai saindētu ieroču izmantošana,

(xviii) smacējošu, indīgu vai citu gāzu un visu līdzīgu šķidrumu, materiālu un ierīču izmantošana,

(xix) tādu ložu izmantošana, kas cilvēka ķermenī viegli izplešas vai saplok, tādas kā lodes ar cietu apvalku, kas pilnīgi nenosedz serdeni vai ir ar iegriezumiem,

(xx) ieroču, lādiņu un materiālu, un karadarbības metožu izmantošana, kuras var izraisīt nevajadzīgus ievainojumus vai liekas ciešanas vai kurām ir raksturīga dažādu starptautisko tiesību normu bruņotu konfliktu gadījumā pārkāpšana, pieņemot, ka šādi ieroči, lādiņi un materiāli, un karadarbības metodes ir vispārēji aizliegtas,

(xxi) tādas vardarbības lietošana, kas aizskar personas cieņu, it īpaši pazemojoša un apkaunojoša izturēšanās,

(xxii) izvarošana, seksuālā paverdzināšana, piespiedu prostitūcija, piespiedu grūtniecība, kā norādīts jau iepriekš, piespiedu sterilizācija vai jebkura cita veida seksuālā vardarbība, kas ir arī Ženēvas Konvenciju nopietns pārkāpums,

(xxiii) civiliedzīvotāju vai citu aizsargātu personu klātbūtnes izmantošana, lai padarītu atsevišķas vietas, apgabalus vai karaspēkus aizsargātus pret militārām operācijām,

(xxiv) apzināti vērsti uzbrukumi ēkām, materiāliem, medicīnas vienībām un transportam un personālam, kas lieto Ženēvas Konvenciju atšķirības zīmes saskaņā ar starptautisko tiesību normām,

(xxv) apzināta, pielietojot badu pret civiliedzīvotājiem kā karadarbības metodi, tādu lietu atņemšana, kas ir nepieciešamas viņu izdzīvošanai, ieskaitot tišu plānotās palīdzības piegādes kavēšanu, kā paredzēts saskaņā ar Ženēvas Konvencijām,

(xxvi) bērnu, kas jaunāki par piecpadsmit

gadiem, iesaukšana vai iesaistišana nacionālajos bruņotajos spēkos, vai viņu izmantošana aktīvai līdzdalībai karadarbībā;

(c) nestarptautiska bruņota konflikta gadījumā nopietni 1949. gada 12. augusta Ženēvas Konvenciju pārkāpumi, proti, jebkuras tālāk minētās darbības, kas veiktas pret personām, kuras aktīvi nepiedalās karadarbībā, ieskaitot bruņoto spēku karavīrus, kuri ir nolikuši ieročus un tos, kuri nav spējīgi cīnīties slimības, ievainojuma, apcietinājuma vai jebkura cita iemesla dēļ:

(i) vardarbība pret dzīvību un personu, it īpaši jebkura veida slepkavība, sakropļošana, cietsirdīga apiešanās un spīdzināšana,

(ii) tādas vardarbības lietošana, kas aizskar personas cieņu, it īpaši pazemojoša un apkaunojoša izturēšanās,

(iii) ķīlnieku sagrābšana,

(iv) soda mēra pasludināšana un soda izpildīšana bez iepriekšēja sprieduma, ko pasludinājusi atbilstošā veidā izveidota tiesa, ievērojot visas tiesiskās garantijas, kas vispārēji atzītas par nepieciešamām;

(d) citi nopietni tiesību normu un paražu, kuras pielieto nestarptautisku bruņotu konfliktu gadījumos, pārkāpumi starptautisko tiesību noteiktajos ietvaros, proti, jebkuras tālāk minētās darbības:

(i) apzināti uzbrukumi pret civiliedzīvotājiem kā tādiem vai atsevišķām personām, kas tieši nepiedalās karadarbībā,

(ii) apzināti uzbrukumi ēkām, materiāliem, medicīnas vienībām un transportam, un personālam, kas lieto Ženēvas Konvenciju atšķirības zīmes saskaņā ar starptautisko tiesību normām,

(iii) apzināti uzbrukumi personālam, iekārtām, materiāliem, karaspēka vienībām vai transportlīdzekļiem, kas saskaņā ar ANO Statūtiem piedalās humānās palīdzības vai miera uzturēšanas misijās, kamēr tie ir pilnvaroti aizsargāt civiliedzīvotājus vai civilos objektus starptautisko tiesību par bruņotiem konfliktiem ietvaros,

(iv) apzināti uzbrukumi ēkām, kas tiek izmantotas reliģijas, izglītības, mākslas, zinātnes vai labdarības mērķiem, vēstures pieminekļiem, slimnīcām un vietām, kur uzturas slimie un ievainotie, pieņemot, ka tie nav militārie mērķi,

(v) pilsētas vai apdzīvotas vietas izlaupišana,

pat tad, ja tā ieņemta uzbrukumā,

(vi) izvarošana, seksuālā vardzība, piespiedu prostitūcija, piespiedu grūtniecība, kā norādīts iepriekš, piespiedu sterilizācija vai jebkura cita veida seksuālā vardarbība, kas ir arī četrām Ženēvas Konvencijām kopīgā 3. panta nopietns pārkāpums,

(vii) Bērnu, kas jaunāki par piecpadsmit gadiem, iesaukšana vai iesaistīšana nacionālajos bruņotajos spēkos, vai viņu izmantošana aktīvai līdzdalībai karadarbībā,

(viii) Pavēlēšana pārvietot civiliedzīvotājus tādu iemeslu dēļ, kas saistīti ar konfliktu, ja vien tas nav nepieciešams konfliktā iesaistīto civiliedzīvotāju drošībai vai noteiktiem militāriem mērķiem,

(ix) Pretējās puses karavīra nodevīga nogalināšana vai ievainošana,

(x) Paziņošana par neapžēlošanu,

(xi) Personu, kuras atrodas pretējās puses varā, pakļaušana fiziskai sakropļošanai vai jebkāda veida medicīniskiem vai zinātniskiem eksperimentiem, kas nav attaisnojama ar iesaistītās personas terapeitisku ārstēšanu, stomatoloģisku ārstēšanu vai ārstēšanu slimnīcas apstākļos, ne arī veikta tās interesēs, un kas izraisījusi šādas personas vai personu nāvi vai arī nopietni apdraud to veselību,

(xii) Pretējās puses īpašuma iznīcināšana vai sagrabšana, ja vien šāda iznīcināšana vai sagrabšana nav noteikti nepieciešama karadarbības vajadzībām.

SKT dalībvalstis

SKT jurisdikcijā ir tikai tie noziegumi, kas izdarīti pēc šo Statūtu spēkā stāšanās. Savukārt attiecībā uz Valsti, kas kļūst par Statūtu dalībvalsti pēc tam, kad tie ir stājušies spēkā, Tiesa var realizēt savu jurisdikciju tikai attiecībā uz tiem noziegumiem, kas izdarīti pēc Statūtu stāšanās spēkā šajā Valstī, ja vien šī Valsts nav iesniegusi speciālu deklarāciju saskaņā ar Statūtu 12. panta 3. punktu. 2015. gada sākumā SKT ir 123 dalībvalstis: 34 Āfrikas valstis, 19 Āzijas – Klusā okeāna valstis, 18 Austrumeiropas valstis, 27 Latīņamerikas un Karību baseina valstis un 25 Rietumeiropas un citas valstis¹⁸. Latvijā SKT Statūti stājās spēkā 2002. gada 1. septembrī. Diemžēl joprojām SKT dalībvalstis nav Amerikas Savienotās Valstis (ASV). Lai arī ASV parakstīja

SKT Statūtus 2000. gada 31. decembrī, tomēr vēlāk 2002. gada maijā tās atsauc savas saistības. Reaģējot uz to, Eiropas Savienība 2002. gada 14. maijā nāca klajā ar oficiālu „Paziņojumu par Savienoto Valstu pozīciju attiecībā uz Starptautisko Krimināltiesu” un apstiprināja savu apņēmību pēc iespējas plašāk sekmēt starptautisko atbalstu SKT, ratificējot Romas Statūtus vai pievienojoties tiem, lai atbalstītu to kā vērtīgu ieguldījumu cīņā ar nesodāmību par vissmagākajiem starptautiskajiem noziegumiem, un atstāja sevi atklātu sarunām ar ASV par efektīvu un bezpartejisku starptautisku atbildību par vissmagākajiem starptautiskajiem noziegumiem¹⁹.

Kaut gan ASV savulaik stingri atbalstīja *ad hoc* krimināltiesas izveidi Dienvidslāvijā un Ruandā, tās delegācija nebija to 120 valstu delegāciju vidū, kas nobalsoja par SKT Statūtiem, jo vēlējās mazināt SKT pilnvaras. Dīvaini, bet ASV šajā jautājumā balsoja tāpat kā Irāka, Lībija, Katara, Jemena, Ķīna un Izraēlas delegācijas, valstis, kuras diez vai ir uzskatāmas par demokrātiskām no Eiropas valstu izpratnes viedokļa par demokrātiju. Var piekrist J. Bojāram, kurš norāda, ka ASV puses argumenti par „pārāk neatkarīgu” SKT nav argumentēti²⁰. Faktiski veidojas paradoksāla situācija: no vienas puses, ASV uzskata, ka tie, kas izdara genocīdu, kara noziegumus vai noziegumus pret cilvēci, ir jāsauc pie atbildības. No otras puses, ņemot vērā, ka ASV bruņotie spēki ir izvietoti aptuveni 100 valstīs visā pasaulē, ASV ir jānodrošina, ka tās karavīri un valdības amatpersonas netiek pakļautas politizētas kriminālvajāšanas un izmeklēšanas iespējām²¹. Pārāk liela SKT neatkarība, pēc ASV domām, nevar izslēgt politiskas vajāšanas iespējas. Ņemot vērā, ka ASV pietiekami stingri tiesā savus karavīrus nacionālajā tiesā par SKT jurisdikcijā esošajiem noziegumiem, nav tomēr īsti saprotama ASV loģika nebūt par SKT dalībvalsti. SKT dalībvalstis nav arī valstis, kas šobrīd iejauktas visasiņainākajā konfliktā Eiropas kontinentā: Krievijas Federācija un Ukraina. Ukrainas parlaments – Verhovna Rada ir vērsusies SKT par tās jurisdikcijas atzīšanu attiecībā uz noziegumiem pret cilvēci, ko veikušas augstas valsts amatpersonas, kas radīja smagas sekas un masu slepkavības Ukrainas pilsoņu miermīlīgo demonstrāciju laikā no 2013. gada 13. novembra līdz 2014. gada 22. februārim²².

SKT darbība

SKT savā darbībā veic gan situāciju izpēti atsevišķās valstīs, gan iztiesā arī konkrētas krimināllietas. Dažādās procesa stadijās, vai pabeigtas, šobrīd ir sekojošas krimināllietas²³:

Valsts	Apsūdzētais	Lietas būtība
Kongo Demokrātiskā Republika	Tomas Lubanga Duilo	14 gadi ieslodzījumā par bērnu, kas jaunāki par 16 gadiem, iesaistīšanu militārās operācijās
Kongo Demokrātiskā Republika	Džermēns Katanga	12 gadi ieslodzījumā par civiliedzīvotāju slepkavībām
Kongo Demokrātiskā Republika	Bosko Ntaganda	Lietā vēl izskatīšanā; kara noziegumi: civiliedzīvotāju nogalināšana, izvarošana, seksuāla paverdzināšana utt.
Kongo Demokrātiskā Republika	Kallikste Mbarusšimana	Apsūdzēts kara noziegumos; aizturēts, bet atbrīvots
Kongo Demokrātiskā Republika	Silvestrs Madakamura	Apsūdzēts kara noziegumos; ir izsludināts meklēšanā
Kongo Demokrātiskā Republika	Metjū Ngudjolo Šui	Apsūdzēts kara noziegumos un noziegumos pret cilvēci; attaisnots, notiek apelācijas process
Centrālāfrikas Republika	Žans Pjērs Benba Gombo	Apsūdzēts kara noziegumos un noziegumos pret cilvēci
Uganda	Jozefs Konī, Vincents Ottī, Okots Odhiambo	Apsūdzēti kara noziegumos un noziegumos pret cilvēci; izdoti aresta orderi
Uganda	Ahmeds Mohamads Haruns, Ali Muhamads Ali Abd Al Rahmans	Apsūdzēti kara noziegumos un noziegumos pret cilvēci; izdoti aresta orderi
Uganda	Omārs Hasans Ahmads Al Baširs	Apsūdzēts kara noziegumos un noziegumos pret cilvēci; izdots jau otrais aresta orderis. Šobrīd Sudānas prezidents
Uganda	Bahars Adriss Abu Garda	Apsūdzēts noziegumos pret cilvēci; notiek papildus pierādījumu vākšana
Uganda	Abdalla Banda Abakeirs Norēns	Apsūdzēts noziegumos pret cilvēci; process pārtraukts viņa nāves dēļ
Uganda	Abdels Rahems Muhamads Huseins	Apsūdzēts kara noziegumos un noziegumos pret cilvēci; izdots aresta orderis
Kenijas Republika	Vuiljams Samuels Ruto, Džoša Arap Sang	Apsūdzēti noziegumos pret cilvēci; notiek tiesas process

Kenijas Republika	Uhuru Muigai Keniatta	Apsūdzēts noziegumos pret cilvēci; apsūdzības atsauktas
Kenijas Republika	Valters Osapiri Barasa	Apsūdzēts par liecinieku ietekmēšanu
Libija	Saifs Al IsIslams Gaddafi	Apsūdzēts noziegumos pret cilvēci; izdots aresta orderis
Libija	Muamars Mohamads Abu Minuirs Kaddafi	Lieta izbeigta pēc viņa nāves
Libija	Abdulla I Senussi	Lieta izbeigta jo nav piekritīga SKT
Kotdivuāra	Lorents Gbagbo	Apsūdzēts noziegumos pret cilvēci; 2015. gadā sāksies tiesas process
Kotdivuāra	Čarlzs Ble Gudē	Apsūdzēts noziegumos pret cilvēci; tiesvedība turpinās
Kotdivuāra	Simone Gbagbo	Apsūdzēta noziegumos pret cilvēci; izdots aresta orderis

Pievēršot uzmanību SKT lietām, paveras interesanta statistika: visas lietas ir ierosinātas pret Āfrikas valstu pilsoņiem; no visām ierosinātajām lietām, tikai vienā lietā atbildētāja ir sieviete. SKT lietas norāda arī uz sekojošu interesantu faktu: ne visas lietas beidzas ar notiesājošu spriedumu; pierādījumu trūkuma dēļ apsūdzētās personas tiek arī attaisnotas. Tas netieši norāda, ka ASV bažas par SKT pārmērīgām pilnvarām un iespējamiem politiskajiem procesiem pret ASV karavīriem nav pamatotas: gan apsūdzība, gan aizstāvība, gan tiesneši ļoti rūpīgi pilda savus pienākumus, lai nepamatoti nenotiesātu personu bez pietiekamiem pierādījumiem. Vienlaicīgi SKT lietu analīze norāda uz esošajiem trūkumiem tiesvedības lietās: kā izpildīt aresta orderus, ja valstis nav gatavas sadarboties. It īpaši tas attiecas uz gadījumiem, ja cilvēks ieņem valsts vadītāja amatu, piemēram, esošo Sudānas prezidentu Omāru Hasanu Ahmadu Al Baširu. Novēršot šos trūkumus, SKT tiešam var kļūt par justīcijas iestādi, kur kara noziedznieki XXI gadsimtā saņems pelnītu taisnīgu sodu.

Kompensāciju ieviešana

SKT saskaņā ar tās Statūtiem ir radījusi vienu progresīvu jaunievedumu starptautiskajās krimināltiesībās: ievērojami ir palielinājusi iespējas kara noziegumu upuriem pieprasīt kompensācijas. Ne SKTD, ne arī Ruandas Starptautiskās krimināltiesas²⁴ Statūti neparedzēja reparācijas kara noziegumu upuriem, bet tikai īpašuma restitūciju. SKT Statūtu 75. panta 1.

daļa paredz, ka „Tiesa nosaka principus attiecībā uz atlīdzību cietušajiem, ieskaitot restitūciju, kompensāciju un rehabilitāciju. Pamatojoties uz to, savā lēmumā Tiesa, vai nu pēc pieprasījuma vai, izņēmuma gadījumos, pēc savas iniciatīvas, nosaka jebkādu zaudējumu, bojājumu vai ievainojumu vērienu un apjomu, kas nodarīts cietušajiem, un paziņo savas darbības principus”. SKT 2012. gada augustā pasludināja savu pirmo lēmumu attiecībā uz reparācijām²⁵. Pagaidām vēl šis lēmums nav izpildīts, bet tā izpildes efektivitātei būs ļoti liela nozīme nākotnē līdzīgiem reparāciju izmaksu gadījumiem²⁶.

Secinājumi un priekšlikumi

1. SKT izveide ir neapšaubāmi pozitīvs solis starptautiskajās humanitārajās un starptautiskajās krimināltiesībās, lai sauktu pie atbildības personas, kuras veikušas vissmagākos kara noziegumus, noziegumus pret cilvēci vai genocīdu.

2. SKT autoritāti starptautiskajā sabiedrībā mazina apstākļi, ka ASV un Krievijas Federācija nav kļuvušas par SKT dalībvalstīm. SKT lietu analīze liecina, ka nav pamatotas bažas par SKT pārāk plašajām pilnvarām un iespējamajiem politiskajiem procesiem.

3. Lai pilnveidotu SKT tiesvedības mehānismu, ir jāpanāk ANO dalībvalstu sadarbība ar SKT, piemēram, izpildot aresta orderus. Īpaši tas attiecas uz gadījumiem, kad aresta orderis jāizpilda pret kādu no valsts vadītājiem.

Atsauces

- ¹ H. Patch with R. Van Emden. *The Last Fighting Tommy*. London: Bloomsbury, 2009. P. 201.
- ² N. Ferguson. *The First World War, A Miscellany*. Chichester: Summerdale, 2014. P. 165.
- ³ H. Strachan. *The War to End All Wars? Lessons of World War I I Revisited*. In: *Foreign Affairs*, January/February, 2003. Pieejams: <http://www.foreignaffairs.com/articles/58637/hew-strachan/the-war-to-end-all-wars-lessons-of-world-war-i-revisited> (aplūkots 02.02.2015).
- ⁴ A. Fogelis. *Modernās starptautiskās tiesības*. Zvaigzne ABC, 2009, 172.-173. lpp.
- ⁵ J. Bojārs. *Starptautiskās publiskās tiesības III*. Zvaigzne ABC, 2007, 541.-633. lpp.
- ⁶ A. Ušacka. *Starptautiskās Krimināltiesas izaicinājums nesodāmībai un tās ietekme uz valstu ārpolitiku*. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_532_Anita_Usacka.pdf (aplūkots 01.02.2015).
- ⁷ Krūma K., *Starptautiskā krimināltiesa jeb spēle bez trumpjiem*. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/pilsoniska_sabiedriba/6399/ (aplūkots 01.02.2015).
- ⁸ B. Kingsbury. *International courts: uneven judicialisation in global order*. In: *The Cambridge Companion to International Law*. Edited by J. Crawford and M. Koskenniemi. Cambridge University Press, 2012, p. 203.
- ⁹ *International Military Tribunal at Nuremberg* – angļu val.
- ¹⁰ *International Military Tribunal for the Far East in Tokyo* – angļu val.
- ¹¹ B. Kingsbury. *International courts: uneven judicialisation in global order*. In: *The Cambridge Companion to International Law*. Edited by J. Crawford and M. Koskenniemi. Cambridge University Press, 2012, p. 207.
- ¹² *International Criminal Tribunal for former Yugoslavia* – angļu val. Par tās darbību sīkāk skatīt: www.icty.org/ (aplūkots 29.01.2015).
- ¹³ *Residual Special Court for Sierra Leone* – angļu val. Par tās darbību sīkāk skatīt: <http://www.rscsl.org/> (aplūkots 29.01.2015).
- ¹⁴ <http://www.icty.org/sid/324#bringing> (aplūkots 29.01.2015).
- ¹⁵ Romas Starptautiskās krimināltiesas statūti: starptautisks līgums, Latvijas Vēstnesis, 28.06.2002.
- ¹⁶ Ibid.
- ¹⁷ Četras Ženēvas konvencijas: Konvencija par civiliedzīvotāju aizsardzību kara laikā: starptautisks līgums, Latvijas Vēstnesis, 19.04.2002; Konvencija par attieksmi pret karagūstekņiem: starptautisks līgums, Latvijas Vēstnesis, 05.04.2002; Konvencija par jūras bruņoto spēku ievainoto, slimo un kuģu avārijās cietušo stāvokļa uzlabošanu: starptautisks līgums, Latvijas Vēstnesis, 27.03.2002; Konvencijas par sauszemes bruņoto spēku ievainoto un slimo stāvokļa uzlabošanu: starptautisks līgums, Latvijas vēstnesis, 22.03.2002.
- ¹⁸ Pieejams: http://www.icc-cpi.int/en_menus/asp/states%20parties/Pages/the%20states%20parties%20to%20the%20rome%20statute.aspx (aplūkots 03.02.2015).
- ¹⁹ Statement of the European Union on the position of the United States towards the International Criminal Court. Brussels, 14 May 2002. Pieejams: www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/.../70471.pdf (aplūkots 03.02.2015).
- ²⁰ J. Bojārs. *Starptautiskās publiskās tiesības III*. Zvaigzne ABC, 2007, 563. lpp.
- ²¹ Ibid.
- ²² Pieejams: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Documents/997/declarationVerkhovnaRadaEng.pdf (aplūkots 03.02.2015).
- ²³ Lietu materiāli pieejami: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/situations%20and%20cases/cases/Pages/cases%20index.aspx (aplūkots 03.05.2015).
- ²⁴ *International Criminal Court for Rwanda* – angļu val.
- ²⁵ *Prosecutor vs. Thomas Lubanga Dyilo*. Decision establishing the principles and procedures to be applied to reparations (Case No. ICC-01/04-01/06) 7 August 2012 Pieejams: <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc1447971.pdf> (aplūkots 03.02.2015).

- ²⁶ V. Cadelo. Redress and reparation for victims of armed conflict: a critical review of practise in 2013. In: The war Report. Armed Conflict in 2013. Edited by S. Casey- Maslen. Oxford University press, 2014. P.565.

Abstract

Without any doubts, we have to recognize that the establishment of International Criminal Court (ICC) is positive step in international humanitarian and criminal law, in order to call to account persons, who has committed the most serious war crimes, crimes against humanity or genocide. The authority of the ICC internationally reduces the fact that United States of America and Russian Federation have not become member states of the ICC. The brief analysis of the court practice of the ICC proves that ICC acts according to the rule of law, taking into account its independent status.

In order to improve legal proceedings of the ICC, we have to find innovative mechanisms in cooperation with bodies and institutions of the United Nations Organization, to push the Member states of the United Nations Organization to actively cooperate with ICC; for example – to execute orders of the arrest of the accused persons. The special treatment must be in cases, when Heads of the State has been accused.

Аннотация

Следует признать, что создание Международного уголовного суда (МУС) является позитивным шагом в области международного гуманитарного и уголовного права, чтобы привлечь к ответственности лиц, совершивших самые серьезные военные преступления, преступления против человечности и геноцид. Авторитет МУС на международном уровне уменьшает тот факт, что Соединенные Штаты Америки и Российская Федерация не стали членами МУС. Краткий анализ судебной практики МУС доказывает, что МУС действует в соответствии с верховенством права, принимая во внимание его независимый статус.

В целях повышения эффективности судебных разбирательств в МУС мы должны найти инновационные механизмы в сотрудничестве с органами и учреждениями Организации Объединенных Наций, активно сотрудничать с МУС, например, выполнять постановления об аресте обвиняемых. Это особенно относится к случаям, когда обвиняется глава государства.